

Eessõna

Haridus ja keskkond alushariduse ning algõpetuse kontekstis

Haridus ja kasvatus rajanevad seisukohal, et me jagame ühiselt vastutust inimarengu edendamise eest. Alusharidusel ja algõpetusel on suur mõju lapse arengule ning hilisematele saavutustele koolis. Meie ülesanne on eraldada valitsevast ideoloogiast, käsituste paljususest ja vaadete mitmekihilisusest väärtuslikem osa, mis vastaks ühiskondlikele ootustele ja aitaks samal ajal haridussüsteemi täiustada. Ühe võimaliku teena praegusaja haridusprobleemide lahendamisel nähakse uute tervikkontseptsioonide loomist, mis võimaldab muuta hariduskorraldust, mõista psüühikat ning hinnata laste teadmisi ja oskusi. Kontseptsiooni loomine ei alga aga tühja koha pealt ning õppeprotsessi tugistruktuuril on uskumatult suur mõju õppijatele. Nii ei hõlma haridus üksnes klassiruumis toimuvat otsest õpetamist ja õppimist, vaid see algab keskkonna loomisest – kooli trepimademetest ja koridoridest (vt Marsico, He ja Valsineri artiklit). Keskkonnal on õpilaste mõtlemisele ja õppimisele suurem mõju, kui me tava-teadmise lähtudes seda arvame. Ühise kontseptsiooni loomisega alushariduse ja algõpetuse muutmisel tagatakse praktikute aktiivne osalemine protsessis. Uudsenägemus mõjub Lemose ja Engeströmi idee, et praktilised põhinevad tervikkontseptsioonid on tulevikuplaanide kujundamisel vältimatud ning haridusprobleemide üks võimalikke lahendusi on kollektiivne jõupingutus, kogukonna kasvatamine ja muutmine.

Siinses ajakirjanumbris keskendutakse alushariduse ja algõpetuse probleemidele. Raamistuse erinumbrile loob see, et mitme artikli autorid rõhutavad tervikkontseptsioonide loomise vajadust ja tuginevad teoreetilisele vundamendile kultuurilis-ajaloolise teooria rajaja Lev Vögotski aegumatutele ideedele lähima arengu väljast või sotsiaalse keskkonna mõjust laste kognitiivsete funktsioonide arengule. See ei ole juhuslik, et lugejale tutvustatakse põhivoolust erinevaid uurimiskogemusi laia maailmast: São Paulo hariduskorraldust muudvat sekkumisuuringut ning Shanghai lasteaedadest ja koolidest saadud etnograafilisi kogemusi. Need artiklid erinevad põhivoolu omadest, juhtides lugeja tähelepanu teistsugustele keskkonna organiseerimise viisidele ning nii keskkonna loojate kui ka selles viibijate suhetele. See aitab kujuneda arusaamal, et ka niisama avali silmi tasub vahel ringi käia ja oluliste

pedagoogiliste aspektide üle mõtiskleda. Silmi avavad on ka kaht Lev Vögotski artiklit sisaldava raamatu ja Aaro Toomela psüühika arengut käsitleva mõtelloo tutvustused (vt Maslovi ja Kõrgesaare arvustust).

Eestis tehtud empiirilistest uurimustest võetakse vaatluse alla õpetajate hinnangud oma aine-, pedagoogika- ja tehnoloogiateadmiste ning uuritakse õpetajate tegevust lapsekeskse kasvatuse kontekstis. Samuti analüüsitakse õpetajate õpetamiskogemusi nende muutuste taustal, mille keskmes on haridustulemuste pidev võrdlemine. Kahes artiklis vaadeldakse õpetaja kohustust hinnata nii 3–4aastaste laste üldpädevusi kui ka alg- ja põhikooliõpilaste tekstimõistmisoskust ning mõtiskletakse selle üle, kuidas teha seda parimal viisil. Järgnevalt anname pögusa ülevaate artiklitest nende avaldamise järjekorras.

Uurimiskogemusi laiast maailmast

Monica Ferreira Lemos ja **Yrjö Engeström** otsivad oma artiklis vastust küsimusele, kuidas luua Brasiilia linnas São Paulos haridussüsteemi osaliste koostöös hariduskorralduslik kontseptsioon, ühendades osalejate isikliku ja sotsiaalse tähenduse vastastikmõjud. Sageli on kontseptsioonide väljatöötamist uuritud laborites ja klassiruumides, kuid artikli autorid leidsid, et uus hariduskontseptsioon tuleks välja töötada loomulikus keskkonnas (Engeström & Sannino, 2012), mis aitab osalejatel mõista paremini oma tegevust, lisades sellele tähenduslikkust ja laiendades tegevusvälja. Uus hariduskorralduse kontseptsioon loodi ühiste arutelude ja vaidluste käigus kolmes etapis, mis hõlmasid esialgse viimistlemata kontseptsiooni arendamist, vastuolusid, mis tekkisid selle kontseptsiooni edasisel viimistlemisel, ja stabiliseerimist. Artiklis esitatakse ja testitakse uut teoreetilist raamistikku, mille abil saab uurida muutusi hariduskorralduses. Samuti näitavad uurimuse tulemused, et ühistegevusena loodud praktikapõhised kontseptsioonid pakuvad uusi võimalusi hariduskorralduse muutmiseks. Ühtlasi tagatakse sellega praktikute aktiivne osalemine haridusmuudatuste tegemise protsessis.

Giuseppina Marsico, **Min He** ja **Jaan Valsiner** analüüsivad Hiina lasteaedade ning koolide külastamisel saadud kogemuste põhjal õppeasutuste sissepääsude, koridoride ja trepimademetel seintel esitatud hariva tähendusega teabe semiootilisi koode ning sellistele kõrvalistele kohtadele seatud eesmärgid. Külaskäikudel selgus, et Hiina koolide koridorid ja trepimademed ei ole ette nähtud vaid ühest kohast teise liikumiseks, vaid need on tahtlikult planeeritud juhuõppe ruumideks formaalõppe keskkonnas. Autorid mõtisklevad selle üle, miks investeerivad Hiina koolid nii palju raha ja energiat, et neile läbikäigu kohtadele sellist hariduslikku laengut anda. Näidete varal jõuavad autorid järelduseni, et koridorid toimivad ühtaegu nii ühendajate kui ka eraldajatena

ning koridoride kaunistamise taga on erinevad psühholoogilised põhjused. Kokkuvõtvalt sedastavad autorid, et õppimine ja õpetamine ei toimu mitte ainult klassiruumis, vaid neid tegevusi saab toetada varjatud abivahenditega, näiteks õppeasutuste sissepääsude, koridoride ja trepimademetega kaunistamise kaudu.

Õpetajate kogemused ja hinnangud

Haridusmuutuste peegeldust õpetajate õpikogemustes analüüsivad **Inge Timoštšuk**, **Aino Ugaste** ja **Kristi Mets-Alunurm**. Kuna arutelud haridusmuutuste sisu ja vajalikkuse üle keskenduvad peamiselt õppija paremale toetamisele, ei tule õpetajate mitmekülgne areng enamasti vaatluse alla. Õpetaja professionaalsusega seotud õpetamistehnilised küsimused kerkivad diskussioonides küll selgelt esile, kuid tähelepanuta kipub jääma õpetaja töö ja õpetaja õppimise laiem sotsiaalne kontekst. Uurimusest selgub, et neoliberaalsed reformid muudavad järjepanu õpetamist, õpetajad usuvad reformide vajalikkusesse ja on valmis ennast täiendama. Seejuures tajuvad nad vastuolu neile esitatavate rangete ametinõuete ning pakutava täiendusõppe ja tugisüsteemi vahel. Õpetajad tõid oma õppimist kirjeldades esile, et isegi juhul, kui nad on omandanud kõrgetasemelise hariduse ja head praktilised oskused, ei käsitleta nende tööd ühiskonnas tipp-professionaali tegevusena ega mõisteta nende töö keerukust. Niisiis kirjeldasid õpetajad oma õppimisega seotud suuri ootusi ning vähest tuge nende ootuste ja muutuva olukorraga toimetulekul. Tundub, et sellise toe süsteemsemale arendamisele peaks pühendama senisest palju enam tähelepanu.

Maire Tuul, **Tiia Õun** ja **Uljana Botvina** uurivad, millised on Eesti alushariduse pedagoogide arusaamad lapsekesksest kasvatuses ja selle rakendamise ning kuidas on need viimaste aastate jooksul muutunud. Autorid toovad Stipekile ja Bylerile (2004, 2005) toetudes esile, et lapsekeskses praktikas on oluline leida tasakaal õpetaja kavandatud eesmärgipärase juhendamise ning laste initsiatiivi ja huvide toetamise vahel. Sellise tasakaalu leidmine peaks põhinema arusaamal laste arengu iseärasustest ja vajadustest ning hoiakul, et täiskasvanu osaks on toetada lapsi nende arengus. Eesti taasiseseisvumisest alates on selline käsitus üha enam rakendust leidnud. Eriti innukalt võeti see omaks Hea Alguse metoodika raames. Kui kümme aastat tagasi oli õpetajate arusaam lapsekeskse kasvatuses rakendamise võimalustest mõjutatud sellest, kas õpetaja töötab Hea Alguse metoodika järgi või mitte, siis nüüdseks ei ole vahe tuntav. Selline tulemus peegeldab alushariduse lapsekeskset seisust ning viitab kaudselt esmaõppe ja töökultuuri edukale lõimumisele hariduskäsituse muutustega.

Tulemuslik õpetus nõuab õpetajatelt tehnoloogiaoskuste eesmärgipäraselt ja pidevat arendamist ning tehnoloogia lõimimist õppeprotsessi. **Piret Luik** ja **Merle Taimalu** võtavad vaatluse alla töötavate ja alles õppivate tulevaste lasteaiaõpetajate hinnangud oma aine-, pedagoogika- ja tehnoloogiateadmistele, tuginedes TPACKi raamistikul põhineva ankeediga kogutud andmetele. Artiklis tutvustatakse raamistikku kui ühte tehnoloogia integreerimise mudelit, milles on ühendatud aine-, pedagoogika- ja tehnoloogiateadmised ning nende ühisosad, et lõimida tehnoloogia ainesse ja pedagoogikasse eesmärgipäraselt. Uuringust selgus, et lasteaiaõpetajate hinnangud oma pedagoogika- ja aineadmistele on üliõpilaste omadest oluliselt kõrgemad. Kui üliõpilased hindasid kolmest TPACKi valdkonnast kõige kõrgemalt tehnoloogiateadmisi, siis lasteaiaõpetajad andsid sellele valdkonnale kõige madalamad hinnangud. Samas tehnoloogia ja selle integreerimise teadmistes polnud lasteaiaõpetajate ja üliõpilaste hinnangute vahel olulist erinevust. Autorid teevad järelduse, et töötavad lasteaiaõpetajad ei vaja mitte ainult täienduskoolitusi, et saada juurde teadmisi ja kogemusi tehnoloogiast, vaid ka selliseid koolitusi, mis võimaldaksid integreerida tehnoloogiakasutust pedagoogika- ja ainevaldkonnaga. Samuti soovivad autorid tutvustada TPACKi raamistikku nii õpetajakoolituses kui ka õpetajate täienduskoolituses.

Laste pädevuste hindamine

Pikilõikelises sissevaates eesti keele riiklikesse taseme- ja eksamitöödesse analüüsivad **Triinu Kärbla**, **Krista Uibu** ja **Mairi Männamaa** tekstimõistmisülesannete tasandilist jaotust. Nelja aasta tasemetööde põhjal selgus, et suur hulk ülesandeid on liiga lihtsad ehk alla õpilaste eakohase kognitiivse arengutaseme. Enamik ülesandeid (olenemata kooliastmest) on mõeldud pigem teadmiste kontrollimiseks: nende eesmärk on mõõta, kui hästi mõistab laps tekstis sisalduvat infot, mis on esitatud lihtsalt ja selgelt. Ka tabelite ja diagrammide lugemise ülesannete hulgas on päris palju selliseid, mis eeldavad konkreetse infoühiku leidmist. Autorid teevad järgmise järelduse: kui riiklikes tasemetöödes pakkuda õpilastele selliseid ülesandeid, millega hinnatakse erinevaid oskusi, tekiks õpetajal võimalus eristada õpilasi, kes mõistavad materjali pinnapealselt, nendest õpilastest, kes mõistavad seda sügavuti, oskavad teadmisi rakendada ja tulemuste üle arutleda. Õppeprotsessi paremaks kavandamiseks tuleks välja töötada eesti keele taseme- ja eksamitööde tervikkäsitust, mille abil saaks seirata ja suunata õpilaste tekstimõistmise arengut.

Pille Häidkindi, **Astra Schultzi** ja **Kaili Paltsi** uurimuse eesmärk on kirjeldada 3–4aastaste eesti laste üldoskuste taset kõigi koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas esitatud üldoskuste lõikes. Hindamiseks kasutati sotsiaalsete

oskuste küsimustikku, Strebeleva metoodikat ja PEP-3 testi. Õpetajate hinnangud laste sotsiaalsetele oskustele näitasid, et mida suurem on õpiedu ja kaaslastega suhete skoor, seda sagedamini rakendavad lapsed positiivseid sotsiaalseid oskusi, ning mida väiksem on enesejuhtimise, osavuse ja enesekeksuse skoor, seda harvemini esineb lastel negatiivselt mõjuvat käitumist. Laste tunnetus- ja õpioskuste uurimisel selgus, et 3aastaste laste jaoks on kõige raskem piltide võrdlemise ülesanne. Lisaks oli 4aastaste vanuserühmas kognitiiv-verbaalse arengu alltesti keskmine tulemus tüdrukutel statistiliselt olulisel määral parem kui poistel. Tulemused kinnitasid samuti, et eakohaselt vajavad 3–4aastased lapsed verbaalset julgustamist. Mänguoskuste analüüs aga näitas, et nii 3- kui ka 4aastased lapsed oskavad iseseisvalt mänguasjadega mängida ja oma tegevusest kõnelda. Uuringu tulemused annavad lisateavet 3–4aastaste laste üldoskuste taseme kohta, mis võimaldab konkreetselt sõnastada laste eakohase arengutaseme kirjeldusi koolieelsete lasteasutuste õppekavades.

Raamatututvustused mängu ja psüühika kohta

2016. aastal avaldatud raamatu „Laste loovus ja kujutlusvõime. Mäng ja selle osa lapse psüühilises arengus“ tutvustamine haridusteadlastele – nii teoreetikutele kui ka praktikutele – ei ole seekordses numbris juhuslik. **Kirill Maslov** kinnistab raamatut tutvustades arvamust, et eesti psühholoogid on peale vene psühholoogide maailma suurimad Vögotski propageerijad. Meenutagem siinkohal Jaan Valsineri ja van der Veeri teadusbiograafiat „Understanding Vygotsky: A quest for synthesis“ (1991) või Peeter Tulviste eestindatud Vögotski tööd „Mõtlemine ja kõne“ (2014). Vögotski raamatu tutvustuses mõtiskleb toimetaja Maslov selle üle, milles peitub peaaegu 90 aastat tagasi esmatrükitud artiklite unikaalsus ja väärtus tänapäeva lugeja jaoks. Ta pakub välja kolm võimalikku seletust. Esiteks, Vögotski artiklitel on rikkalik faktiline andmestik. Teiseks, klassiku originaalsed seisukohad lähtuvad kultuurilis-ajaloolisest perspektiivist. Kolmandaks, lapse mängu, kujutlusvõime ja loovustegevuse arengus väärtustatakse sotsiaalset kogemust.

Teine raamatututvustus on **Jaan Kõrgesaarel**t, kes võtab vaatluse alla Aaro Toomela kahekõitelise mõtteloo psüühika ehk Minu Ise arengust. Kõrgesaar defineerib põhjalikult tervikkäsituse mõistmiseks olulisi mõisteid ning tutvustab lugejale psüühika protsesse ja arengustaadiume. Psüühikat avades esitab Kõrgesaar asjakohaseid viiteid Lev Vögotskile, Peeter Tulvistele ja Karl Karlepile. Et hõlbustada lugejal mõtteloo mahukates köidetes orienteerumist, on definitsioonidele lisatud ka viited. Raamatututvustuses on võetud eraldi vaatluse alla mõtteloo sisu, struktuur, keelekasutus ja vorm. Kuigi Jaan Kõrgesaare hinnangul sobib Aaro Toomela tekst pigem doktoriõppesse kui

bakalaureusetasemele, on tänu tema arvustusele lugejal palju lihtsam saada ülevaadet erinevatest inimteaduste ja -teadmiste valdkondadest ehk „pürgida progressi esirinda“.

Praeguse erinumbri artiklites käsitlevad autorid selliseid probleeme, mis ootavad edasilükkamatut lahendust mitte ainult teadusartiklite lehekülgedel, vaid tuumakaid otsuseid riiklikul tasandil, õpikeskkonna korralduses ja nende rakendamist igapäevases õpetamises. Alus- ja algharidus on hariduse alusmüür, selle tugevusest sõltub inimkonna areng.

Krista Uibu, Anu Palu, Aino Ugaste ja Inge Timoštšuk

Kasutatud kirjandus

- Engeström, Y., & Sannino, A. (2012). Concept formation in the wild. *Mind, Culture, and Activity*, 19(3), 201–206. <https://doi.org/10.1080/10749039.2012.690813>
- Stipek, D., & Byler, P. (2004). The early childhood classroom observation measure. *Early Childhood Research Quarterly*, 19(3), 375–397. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2004.07.007>
- Stipek, D., & Byler, P. (2005). *The early childhood classroom observation measure: Coding manual*. Connecticut: University of Stanford.